

ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ДИСКУРСУ АНГЛОМОВНИХ ВЕСІЛЬНИХ ЗАМОВЛЯНЬ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ніна Католина

Львівський національний університет імені Івана Франка

(вул. Університетська, 1. м. Львів, 79000)

Англомовні весільні замовляння розглянуто як такий тип обрядового дискурсу, що є маркованим тенденцією до відносної гендерної збалансованості у мовному і традиційно-звичаєвому контексті міжкультурної комунікації.

Ключові слова: текст, контекст, дискурс, комунікація, гендерні дослідження, замовляння, забобон, обряд, звичай, традиція.

Грунтовні гендерні дослідження у контексті міжкультурної комунікації посідають чільне місце у розвитку вітчизняної і зарубіжної наукової думки з кінця ХХ століття. Теза про те, що ідентифікація за ознакою статі є провідною у будь-якому комунікативному процесі, викликає жваві дискусії серед науковців, однак саме у цьому аспекті спілкування простежуємо найбільшу ієрархічність і бачимо, що у мові закріплюється не відмінність, а, радше, протиставлення і нерівність між статями [4]. Візьмемо, до прикладу, спробу у 70-ті роки ХХ століття задіяти в англійській мові нейтрального звертання *Ms* замість *Miss* і *Mrs*, яка призвела до диференційованішого ставлення сучасної жінки до статусу заміжньої. Для чоловіків, натомість, дотепер маємо незмінно стале й однозначне *Mr*, незалежно від їхнього громадянського стану (неодружений – одружений – розлучений).

На думку дослідників, стереотипи гендерної дихотомії закріплені відповідними прийомами на трьох мовних рівнях – лексичному, граматичному і контекстно-семантичному. Ж останній деякі мовознавці схильні називати дискурсивною практикою [4, с. 697].

Завданням цієї статті є дослідження гендерної маркованості дискурсу англomовних весільних замовлянь. Передусім зазначимо, що термін «замовляння» ми використовуємо у робочому для дослідження значенні, - ширшому від визначення, поданого у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (*замовляння – це ‘за народними уявленнями, магичні слова, вислови, що мають чаклунську силу і якими замовляють’* [1, с. 312]). З огляду на контекстну семантику, дозволяємо тлумачити його у тому числі як тип обрядового дискурсу, текстовий різновид забобонних вірувань і пересторог. Це дає змогу розрізнити *пасивні замовляння (ПЗ)* та *активні замовляння (АЗ)*, відповідно. Кожен з виділених нами різновид замовляння може отримувати денотативну / конотативну і вербалізовану / невербалізовану експлікації.

Наприклад, у відповідь на традиційні українські вербалізовані запитання

Просили Вас батько,

Просили Вас мати,

*І ми Вас усіх **просимо** до нас на весілля* [3, с. 25]

має прозвучати :

Спасибі матері, спасибі батькові,

Що нашого звичаю не забули,

*Що свою дитину звичаю **навчили**,*

Спасибі й тобі, молода, що нашої хати не обминула.

*Щастя тобі весілля **відбути** і щасливою бути!* [3, с. 26].

Якщо молоді не чують від запрошених гостей такої відповіді, вважається, що це може мати небажані наслідки для їхнього подружнього життя. Вербалізованого замовляння-аналога ця прикмета не має, однак у підтекстовій екстралінгвістичній інтерпретації звичаєвого ритуалу маємо справу з прихованими недобрими намірами мовця, який промовчав, порушуючи тим

самим встановлену традицією норму. Віруючи, що таке порушення призведе до недобрих наслідків, людина свідомо (чи підсвідомо) стає забобонною.

Забобонні вірування є, вочевидь, пасивними конструктами, оскільки лише застерігають від тих чи інших дій і вчинків. Замовляння активні, на нашу думку, можна розглядати як дієву формулу (молитва, пісня, віршоване звертання), що уже заздалегідь прагматично скерована на ритуал або обряд щодо усунення небажаних наслідків діяльності людини, яка знехтувала віковичними застереженнями і накликала на себе біду.

Активні замовляння завжди мають «мовця-діяча»— особу, котра виконує ритуал замовляння, у якому слово здобуває такої сили, що може прирівнюватись до дії (пригадаємо, наприклад, легенди про силу слова британських казкових фей, котрі чаклували у старовинних палацах, або гуцульських мольфарок, які своїми замовляннями могли розвіяти хмари у небі чи прикликати під час засухи дощ на карпатські полонини).

Термін *забобони* отримав таке визначення як *‘віра в існування надприродних сил, у долю, ворожіння, віщування і т. ін., в основі якої лежать релігійні уявлення’* [1, с. 282]. Крім нього, ми користуємось також робочим терміном *перестороги*, який визначається як *‘те, що перестерігає від чого-небудь (слова, дії, вжиті заходи і т. ін.)’* [1, с. 746].

Забобони мають глибоке коріння в історії європейської звичаєвої традиції і міжкультурній комунікації. У Великій Британії, Англії зокрема, вони беруть свій початок у кельтській культурі. Англійський термін *superstition* походить від латинського *superstes*. Серед інших значень цього слова зустрічається і таке, що означає *вживання*. Вживане саме у цьому значенні, поняття ‘забобони’ стало зручним для характеристики релігійних ідей, які продовжували жити навіть тоді, коли релігії, котрі їх породили, вже зникли. Зазвичай ці висловлювання використовувалися для того, аби очорнити форми віри, які не узгоджувались з іншими або новими віруваннями.

Згодом значення, у якому вживалось слово *superstition* в Англії, частково потрапляє під вплив критичного ставлення протестантів до католицьких церковних обрядів, котрі представники протестантської церкви розглядали як

такі, що нав'язуються їхнім власним тлумаченням християнських церковних ритуалів, відпоівдно до Нового Заповіту. У цей період поняття *superstition* здобуває нових тлумачень і починає вживатись також і поза сферою впливу християнських віросповідань. Разом з тим, за часів так званої “чорної моровиці”, яка поглинула Європу, Папа Римський Григорій I видав указ, аби у відповідь на чхання люди говорили один одному ‘*God bless you*’ – фразу, котра мала би призупинити поширення цієї хвороби.

Гендерна дихотомія притаманна замовлянням, які стосуються різних родів людської діяльності, і у кожному випадку має своєрідні характеристики. Матеріалом цього дослідження є замовляння на позначення весільного обряду, у якому знаходять свій прояв народна мораль, звичаєве право, етичні норми та світоглядні уявлення, що формувалися протягом століть у кожній окремо взятій національній культурі. Дійовими особами такого типу обрядового дискурсу неодмінно є представники чоловічої і жіночої статі (батько – мати, сват – сваха, молода – молодий, дружба – дружка), отож можемо говорити про відносну збалансованість текстової актуалізації гендерної маркованості у дискурсі таких замовлянь. Разом з тим, текстова інтерпретація соціальних, історичних і комунікативних чинників дає підстави робити припущення про переваги «жіночих» контекстів (у яких мовцем є представниця жіночої статі) над «чоловічими» (прикладів замовлянь на весілля, у яких мовцем є чоловік, майже не знайдено) зі сталою тенденцією збалансувати цю дихотомію на рівні контекстної прагматики. Передусім це стосується замовлянь на наближення зустрічі з коханим і сповнення мрій про шлюб. Весільні замовляння вербалізуються вустами представниць ‘слабкої’ статі.

Наприклад, замовляючи нареченого, французькі дівчата у місцевості Монтрі (Montrieux) та гирла ріки Грапо (Gareua) відпускали на воду листочок, попередньо змастивши його олією, дотримуючись повір’я, що він не потоне і приведе до них їхніх наречених [5, с. 126]. Цей обряд, вочевидь, наближений до української традиції пускати за водою віночки на Івана Купала чи ворожити на воду до заходу сонця, проказуючи:

Добриденень, кринице-водище!

Набираю води для кохання.

Беру я воду любовну

І кладу на зорі.

Намітю я дві зірки:

Чоловіка і жінку, ...

*Яка зірка буде **прибігати**,*

*На цю воду **мигати**,*

То буде мені сила Божя

*Пару **посилати**. ... [2, с. 82 – 83].*

Характерною ознакою англословних весільних замовлянь є той факт, що у текстах звернень до святих маємо випадки відгомону елементів, запозичених з язичницьких ритуалів у поєднанні з християнськими. Мабуть, найпоширенішим ритуалом із замовлянням на прискорення шлюбу було звернення до постатей святих. Наведемо такий приклад молитви-замовляння, опублікований у Франції у 1832 році:

*Kyrie, I want, Christ, to **get married!***

*Kyrie, I **pray** all the saints,*

*Christ, that **it may be** tomorrow [5, с. 126].*

Звичаєве право дозволяло незаміжній дівчині звернутись з такою молитвою спочатку до Ісуса Христа, а потім до вісімнадцяти святих, починаючи від Марії, Йосифа і Миколая.

У Румунії в ніч на Святого Теодора незаміжні дівчата йшли до лісу і танцювали навколо вогню до світанку, співаючи і благаючи святого, аби їхні коси росли пишними і довгими. Вони збирали трави, відваром яких мили волосся, і вірили, що таким чином приваблять до себе увагу майбутнього супутника життя.

У французькому Провансі дівчата крутили клямку вхідних дверей, що вели до церкви Святого Миколая, промовляючи:

St Nicholas, St Nicholas,

Get you girls married and don't forget me! ,

а у місцевості Лаваль (Laval) – встромляли голки у стегна дерев'яної постаті Святого Крістофера і загадували бажання про одруження [5, с. 127].

Звичаєве право різних культур однаково тлумачить мрію дівчат вийти заміж у поєднанні з вербалізованим у замовляннях бажанням довідатись, яким буде наречений на вигляд. Найпоширенішим звичаєм у контексті міжкультурної комунікації є тлумачення снів у ніч на іменини того чи іншого святого. Святими, котрі опікувались шлюбом в Англії та Шотландії, вважались Свята Анна і Свята Агнеса (посилання на цей факт знаходимо у поезіях Кітса).

У Франції у XIX столітті дівчата заглядали під листя папороті на день Святого Джона, сподіваючись побачити уві сні майбутнього чоловіка. У цьому контексті запрошується порівняння з пошуками квітки папороті на Івана Купала у слов'янській обрядовій традиції. Схожою є дівоча традиція у різних місцевостях України замовляти прихід нареченого уві сні, кладучи під подушку дзеркало в ніч на Святого Андрія. У Франції з XIX століття поширюється звичай ходити довкола власного будинку, повторюючи наступне замовляння:

St Andrew, Maccabeus,

Who passed over the sea,

Let me see in my sleep

The husband I will have. [5, с. 128].

Звернення до Бога і святих у формі обрядового замовляння традиційно поєднується також з фазами місяця. Наприклад:

... Місяцю молодий,

На тобі хрест золотий, ...

Хто мені має бути, -

Нехай присниться.

Дай мені, Боже, ві сні видати,

*Яку буду **нару** мати [2, с. 82].*

Відомою є також традиція, коли у першу п'ятницю нового місяця дівчина з'їдала на вечерю сардину і, лягаючи спати, зверталася до святих:

St Hubert and St Thomas,

Make me see in my dreams

The man I will marry [5, с. 128].

Цей звичаєвий ритуал перегукується з українським, російським і білоруським, за яким на Святого Андрія дівчата до сну з'їдали соленого оселедця, не запиваючи водою, у надії, що їх 'напоїть уві сні' майбутній наречений. У російському народному дівочому ритуалі знаходимо актуалізацію замовляння, у якому повторюється такий рядок:

Суженый-ряженный, приходи-напои меня.

Традиційно обрядовим є також і українське замовляння для незаміжніх дівчат у ніч на Святого Андрія (13 грудня) або Василя Великого ('старий новий рік' – 14 січня):

Андрію, Андрію (вар.: Василю, Василю)

Я на тобі пшеницю сію.

З ким буду жати,

З ким буду віку доживати [2, с. 6].

Після такого мовленнєвого ритуалу, за народним звичаєм, слід було лягати спати, не промовляючи жодного слова аж до самого світанку. Дотримання цієї обрядової традиції обіцяло побачення з нареченим уві сні.

Гендерна маркованість лексичного рівня дискурсу англомовних весільних замовлянь у контексті міжкультурної комунікації характеризується, передусім, актуалізацією дієслів на позначення динаміки дії у різних часових формах і станах (*просили, навчили, не обминула, відбуту, pray, get married, forget, passed over, присниться, видати, приходи-напои, сію, буду жати* тощо), що знаходить своє пояснення у прагматичній інтенції мовця (а ним є неодружена дівчина) інтенсифікувати силою слова процес, спрямований на сповнення бажання вийти заміж. На синтактико-граматичному рівні простежуємо, передусім,

актуалізацію спонукальних речень у ввічливо-прохальній формі (*I pray that it may be, let me see, make me see, нехай присниться* тощо). На рівні інтерпретації контексту очевидним стає інтенція досягти у майбутньому шлюбному обряді гармонійного поєднання двох життєдайних начал протилежної статі – чоловіка і жінки (*дві зірки: чоловіка і жінку, пару посилати, the husband, the man, суженый-ряженый* тощо).

Дослідження англійських весільних замовлянь у контексті міжкультурної комунікації дає підстави зробити висновок про прагматично актуалізовану тенденцію збалансувати гендерну маркованість цього різновиду обрядового дискурсу.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь; Перун, 2001.
2. Дмитренко М. К. Замовляння. К.: 2007.
3. Круковська В. Українське весілля. – Львів: Євросвіт, 2005.
4. Панов М. И. Эффективная коммуникация: история, теория, практика. – М.: КРПА Олимп, 2005.
5. *Wilson Stephen*. The Magic Universe. Everyday Ritual and Magic in Pre-Modern Europe. – London and New York: Hambledon and London, 2000.

GENDER FOREGROUNDING OF THE ENGLISH WEDDING SUPERSTITIONS DISCOURSE IN THE CONTEXT OF CROSS- CULTURAL COMMUNICATION

Nina Katolina

The Ivan Franko National University in L'viv

(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)

The English wedding superstitions are considered as a type of ritual discourse marked by the tendency of a relative gender balancing in the context of lingual and socio-customary cross-cultural communication.

Key words: text, context, discourse, communication, gender studies, superstition, spell, ritual, custom, tradition.

ГЕНДЕРНАЯ МАРКИРОВАННОСТЬ ДИСКУРСА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ СВАДЕБНЫХ ЗАГОВОРОВ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Нина Католина

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)

Англоязычные свадебные заговоры рассматриваются как разновидность такого обрядного дискурса, которому свойственна маркированность тенденцией к относительной гендерной сбалансированности в языковом и социально-традиционном контексте межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: текст, контекст, дискурс, коммуникация, гендерные исследования, заговор, заклинание, обряд, обычай, традиция.

Стаття надійшла до редколегії 06. 04. 2009

Прийнята до друку 18. 04. 2009